

İşitme Yetersizliği Olan Bireylere Sosyal Beceri Öğretimi: Bir Gözden Geçirme*

Mine KIZIR**¹ – İlknur ÇİFCİ TEKİNARSLAN²

¹ Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Muğla, Türkiye

² Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Bolu, Türkiye

* Bu çalışma, 3. Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Öz

Bu çalışma, işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde kullanılan yöntem ve programlara yönelik olarak yapılan ve ulaşılabilen araştırmaları farklı kategorilerde analiz ederek sunmak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada araştırma modeli olarak nitel araştırma yöntemlerinden döküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Çalışma alanı için ilk ölçüt, araştırmaların 2000-2015 yılları arasında, hakemli bir dergide veya ulusal tez merkezinde yayımlanmış olmasıdır. Ek olarak çalışmaların deneysel olması, işitme yetersizliği tanısı almış katılımcılarla yapılması ve sosyal beceri öğretimine ilişkin yöntem ve programları içermesine dikkat edilmiştir. Makaleler taranırken sağır (deaf), işitme yetersizliği (hearing impairment/hearing loss/hard of hearing), sosyal beceriler (social skills), sosyal beceri öğretimi (social skill training/teaching), sosyal etkileşim (social interaction) ve sosyal yeterlilik (social competence) anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi very tabanı, EBSCO-Host, Ulusal Tez Merkezi ve Google elektronik veri tabanları üzerinden taranarak ulaşılabilen 6 makale ve 2 doktora tezi toplam 8 araştırmayı kapsamaktadır. Ulaşılan çalışmalar; (a) demografik özellikler (bağımlı ve bağımsız değişken, katılımcılar ve özellikleri, değerlendirme araçları, ortam ve öğretim süresi), (b) yöntem özellikleri (kullanılan araştırma modeli, gözlemciler arası güvenilirlik, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik) ve (c) bulgu özelliklerine (izleme ve genelleme bilgileri, program ve yöntemlerin etkililiği) göre kategorize edilerek sunulmuştur. Sonuç olarak, uygulanan öğretim programlarının, işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşitme Yetersizliği, Sosyal Beceri, Öğretim Programı.

Makale Bilgileri:

Gönderim / Received:

16.08.2016

Kabul / Accepted:

14.11.2016

**Sorumlu Yazar /

Corresponding Author:

Muğla Sıtkı Kocaman

Üniversitesi, Eğitim

Bilimleri Fakültesi,

Muğla, Türkiye

minekizir@mu.edu.tr

Social Skills Training for Individuals with Hearing Impairment: A Review

Abstract

The present study was conducted to analyze in different categories and present the studies that could be accessed and conducted on methods and programs utilized in social skills training for individuals with hearing impairment. Document screening technique, one of the qualitative research methods, was used in the current study. Different criteria were adopted for the field of study. The first criterion was the condition that the screened studies would be published in a peer-reviewed journal or a national thesis center between the years of 2000 and 2015. In addition, empirical studies that were conducted with participants with hearing impairment and included methods and programs related to social skills instruction. When scanning the research articles, the keywords “deaf,” “hearing impairment/hearing loss/hard of hearing,” “social skills,” “social skill training/teaching,” “social interaction,” and “social competence” were used. The study was conducted with 6 articles and 2 dissertations, a total of 8 papers accessed by scanning Muğla Sıtkı Koçman University database, EBSCO-Host, National Thesis Center and Google electronic databases. Retrieved studies are presented under categories based on (a) demographical characteristics (dependent and independent variable, participants and their characteristics, assessment tools, the medium and the training period), (b) methodological characteristics (research method used, reliability among observers, application reliability and social validity), and (c) finding characteristics (monitoring and generalization information, effectiveness of the program and methods). As a result, it was found that applied curricula were effective in social skills training of individuals.

Keywords: Hearing Impairment, Social Skill, Training Program.

1. Giriş

İşitme yetersizliği, “bireyin işitme düzeneğinde oluşan bir sorun nedeniyle günlük yaşamında sözel dili işlevsel olarak kullanamaması durumudur” (Girgin, 2003, s.7). Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen, “Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması”nın verilerine göre ülkemizdeki yetersizliği olan birey nüfusunun % 5.9’unu işitme yetersizliği olan bireyler oluşturmaktadır. İşitme kaybının derecesi odiyolojik ölçümler sonucunda belirlenmekte, hafif, orta, ileri ve çok ileri derecede işitme kaybı (Tüfekçioğlu, 2002, s. 108-109) şeklinde sınıflandırması yapılmaktadır. Yapılan odiyolojik ölçümlerin ardından bireyin işitme kaybının derecesine göre cihazlandırılmakta, özel eğitime yönlendirilmektedir. İşitme yetersizliği olan bireylerin eğitimleri yatılı ve gündüzlü özel eğitim okullarında, kaynaştırma eğitimi içerisinde ve rehabilitasyon merkezlerinde gerçekleştirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 2014-2015 verilerine göre ilkökul düzeyinde 45 okulda ve 938 öğrenci, ortaokul düzeyinde 45 okulda ve 2065 öğrenci, lise düzeyinde ise 19 okulda ve 2066 öğrenci eğitim görmektedir (MEB, 2014/15).

İşitme kaybının, çocuklarda konuşma gelişimine olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle işitme kaybı olan çocuklar genellikle konuşma ve dil gelişimi, bunun yanı sıra okuma ve yazma gibi akademik becerilerde sorun yaşamaktadırlar. Bu bireylerin söz konusu becerilerde yaşadıkları sorunlar nedeniyle eğitimlerinin odak noktası dil edinimi oluşturmaktadır. İşitme yetersizliği olan bireylerin eğitimleri iki temel yaklaşıma dayanmaktadır. Bunlar işaret desteği alan yaklaşımlar ve işaret dili desteği almayan sözel yaklaşımlardır (Girgin, 2003). Bir başka deyişle sözel dil yaklaşımlarıdır.

İşitme yetersizliği olan bireylerin iletişim biçimi olarak hangi yaklaşımı kullanacağı pek çok etkene bağlıdır. Sözel yaklaşımın iletişim biçimi olarak kullanılması durumunda bazı ön koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar; erken tanı, erken ve uygun cihazlandırma, işitme cihazlarının sürekli kullanımı, erken eğitime başlanması, doğal dil yaşantılarının sağlandığı ortamlar, aile eğitimi ve desteğidir (Girgin, 2003, s. 104). Örneğin; yaşları 6 aylıktan küçük çocukların, odiyolojik teste alınarak kaybının derecesinin belirlenmesi ve buna uygun cihazlandırma yapılarak erken eğitime başlanması sonucunda, bu çocukların erken çocukluk döneminde dil gelişimlerinin akranları düzeyinde olduğu belirtilmiştir

(Tüfekçioğlu, 2005, s. 40). Benzer şekilde Moeller (2000) yapmış olduğu çalışmada, işitme yetersizliği olan bireylerin 5 yaş kelime bilgisi becerilerinde, erken tanı ve aile katımlı müdahalelerin etkililiğini araştırmıştır. Araştırmasını 112 işitme yetersizliği olan çocukla gerçekleştirmiş, Peabody Kelime Anlama Testi, İlkokul Dil Değerlendirme Ölçeği ve geliştirilen Aile Katılım Ölçeği ile toplanan verilerin analizinde, erken tanılanan ve aile katılımının yoğun olduğu müdahale programlarına devam eden çocukların kelime bilgisi becerilerinin iyi düzeyde, erken tanı ve aile katımlı müdahalelerin olmadığı durumlarda ise çocuğun kelime bilgisi becerilerinde 5 yaş için gecikmeler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Benzer bir şekilde, Yoshinaga- Itano (2001) ve (2003), yaptığı çalışmalarda erken tanı ve müdahalenin işitme yetersizliği olan çocukların dil, konuşma ve sosyal gelişimleri üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirlemiştir. Erken tanı ve işitme cihazının kullanımı, işitme yetersizliği olan çocukların dil becerileri olumlu yönde etkilemekte, konuşma becerisi gelişen çocuğun sosyal etkileşimleri artmaktadır. Nicolas ve Geers (2006) araştırmalarında, erken cihazlandırmanın 3 yaş çocuklarının dil becerileri üzerine etkisini incelemişler, erken cihazlandırmanın işitme yetersizliği olan çocukların dil, sosyal ve bilişsel becerilerinde olumlu etkisi olduğunu görmüşlerdir. Türkiye’de yapılan araştırmalardan Barmak’ın (2010) yaptığı çalışmada işitme yetersizliğinin gelişim alanlarına etkisini belirlemek hedeflenmiş, 50 işitme kayıplı ve 50 işiten çocuk değerlendirilmiştir. Çocukların gelişimlerini değerlendirmek için Ankara Gelişim Tarama Envanteri, Vineland Uyum Davranış Ölçeği, Denver II Gelişimsel Tarama Testi uygulanmıştır. İşitme kayıplı grubun işitsel algı becerileri ise Anlamlı İşitsel Deneyim Skalası ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucuna göre, işitme kayıplı gruptaki bebekler/çocuklar; dil gelişimleri, sosyal becerileri ve günlük yaşam becerileri açısından normal işiten gruptakilere göre daha düşük performans göstermişlerdir.

Poyraz-Tüy (1999), özel eğitim okulu ile kaynaştırma eğitimine devam eden işitme yetersizliği olan öğrencilerin sosyal becerileri ile problem davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, özel eğitim okuluna devam eden öğrencilerin, kaynaştırma eğitimine devam eden öğrencilere göre daha fazla sosyal etkileşim boyutunda problem yaşadıklarını görmüştür.

Eren (2012), ilköğretim düzeyindeki işitme yetersizliği olan öğrencilerin sosyal beceri düzeylerini belirlemek ve bu öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin; yaşa, cinsiyete, devam ettikleri okulun türüne, cihaz kullanma durumuna, kullandıkları cihazın türüne ve iletişim yöntemlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yaptığı araştırmasına. 114 işitme engelli öğrenci katılmış ve araştırma için gerekli verilerin toplanmasında “Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, kız öğrencilerin sosyal beceri düzeyinin, erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Devam ettikleri okul türü değişkenine göre; kaynaştırma ortamlarında bulunan öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin, özel eğitim okuluna devam eden öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca sözel yöntemi kullanan öğrencilerin sosyal beceri düzeyinin, işaret dili ve her iki yöntemi kullananlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kullandıkları cihaz türü değişkenine göre, sosyal becerilerde bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır.

İşitme yetersizliği olan bireylerin dil gelişiminde yaşamış oldukları gecikme onları sosyal, iletişim ve akademik alanlarda da etkilemektedir (Marschark, 2007, s. 23). Bu durum işitme yetersizliği olan bireyin işiten dünyada iletişime ilişkin sorunlar yaşamasına neden olmakta ve sosyalleşmeleri önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. “Sosyalleşme bireyin davranışlarının, değerlerinin, standartlarının, yeteneklerinin, tavırlarının ve güdülerinin belli bir toplumun arzu ettiklerine uyması için biçimlendirildiği, yaşam boyu devam eden süreçtir” (Gerrig ve Zimbardo, 2012, s. 317). Dil ile ilişkili olan sosyalleşme süreci işitme yetersizliği olan bireylerde kendilerini ait hissettikleri gruba göre farklılaşmaktadır.

Kendilerini sağır toplumun bir parçası olarak gören bireyler, iletişim aracı olarak işaret dilini tercih etmekte (Gürboğa ve Kargın, 2003, s. 63; Nikolarazi, 2007, s. 191; Mc Ilroy ve Storbeck, 2011, s. 509), sağır toplum içerisinde kendilerini rahat hissetmekte (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2008, s. 27), kabul görmekte ve bu toplum içerisinde herhangi bir sosyalleşme sorunu yaşamamaktadırlar. Sağır kimliğinin oluşmasında özel

eğitim okullarının önemli bir etkisi bulunmaktadır (Staten, 2011, s. 94) ve bu okullardan mezun olan öğrenciler, gerçek anlamda işiten toplum içine girdiklerinde sosyal olarak uyum problemi yaşamaktadırlar (Tüfekçioğlu, 1992). Ek olarak, işitme yetersizliği olan bireylerin akran seçimi konusunda genellikle işitme yetersizliği olan bireyleri tercih ettikleri, işiten akranları ile arkadaşlık ilişkisi geliştirmek istemedikleri görülmektedir. Bu durumun en temel nedeni kullanılan iletişim biçimidir. Ayrıca çevredeki işiten insanlarla da iletişim kurmada zorluk yaşamaktadırlar (Kizir, 2013).

Tüfekçioğlu (2005), işitme yetersizliği olan bireylerin (1) sosyal izolasyon, (2) kendinden daha küçük yaşta çocuklarla oynamayı tercih etme, (3) yaşlıları çocukların ilgilerinden habersiz olma, (4) duygular gibi iç dünyamıza ilişkin durumlar hakkında sınırlı bir anlayışa sahip olma, (5) diğer kişilere empati duymada güçlük, (6) sosyal etkileşimler sırasında engellenme ve kızgınlık duyguları yaşama ve (7) çekingen olma problemlerini yaşadıklarını belirtmiştir. İşitme kaybının yarattığı dil ve iletişim becerilerindeki gecikmeleri nedeniyle, işitme yetersizliği olan çocuklar kendini ifade etmede ve kendine ilişkin farkındalık geliştirmede veya karşısındakinin ifadelerini anlamada güçlükler yaşayabilmekte; bunlar ise, bu çocukların empati duymalarını ve yaşına uygun sosyal beceriler geliştirmelerini etkileyebilmektedir (Tüfekçioğlu, 2005, s. 30). İşitme yetersizliği olan bireylerde zihin kuramı eksikliklerinin olmasının sosyal beceri yetersizliklerine yol açtığı da belirtilmektedir (Tekin ve Girli, 2011).

İşitme yetersizliği olan bireylerin sosyal becerileri edinebilmesi ve sosyal yeterliliğe sahip olması başka bir deyişle, toplum içinde kabul gören, diğer bireylerle ilişkilerini düzenleyen, sosyal ortamlara uygun davranışlar sergileyen bireyler (Chadsey ve Rush'den aktaran Sazak, 2003) olabilmeleri için özel bir eğitim uygulanması gerekmektedir. Sosyal becerilerin öğretiminde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında, video model olma, bilgisayar destekli öğretim, sosyal öyküler, bilişsel süreç yaklaşımı, doğrudan öğretim, işbirlikçi öğretim, akran öğretimi bulunmaktadır (Sargent'ten aktaran Çifci, 2001). Bu yöntemlerin kullanılmasıyla yapılan öğretimler işitme yetersizliği olan bireylerin sosyal becerilerini ve akranlarıyla olan etkileşimlerini arttırmaktadır (Tüfekçioğlu, 2005, s. 30). Bunun yanı sıra bazı öğretimsel ortam düzenlemelerinin sosyal becerilerin gelişimini sağladığı da belirtilmektedir. Buna örnek olarak yurt dışında işitme yetersizliği olan öğrenciler için uygulanmakta olan ortak kayıt programı (co-enrollment program) gösterilebilmektedir. Ortak kayıt programında işiten ve işitme yetersizliği olan öğrenciler aynı sınıfa yerleştirilmekte ve hem özel eğitim öğretmeni hem de sınıf öğretmeni öğretim yapmaktadır. Bu şekilde işitme yetersizliği olan öğrenciler işiten akranlarıyla yoğun olarak etkileşimde bulunma fırsatı yakalamakta ve sosyal becerileri de artmaktadır (McCain ve Antia, 2005; Wauters ve Knoors, 2008).

Alan yazın incelendiğinde işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretilmesine ilişkin yapılmış sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Oysaki işitme yetersizliği olan bireylerin sosyalleşmelerine ilişkin sorunların aşılmasında bu bireylere akademik becerilerin yanı sıra sosyal bütünleşmelerini sağlayacak sosyal becerilerin kazandırılması eğitim programlarının olmazsa olmazlarından biri olmalıdır. Bu çalışma işitme yetersizliği olan bireylerle çalışan öğretmenlere ve araştırmacılara sosyal beceri öğretiminde neler yapabilecekleri konusunda bilgi sunacağı için önemli görülmektedir. Ayrıca bu araştırmanın alan yazında yapılan araştırmaları; kullanılan yöntem ve hazırlanan öğretim programları; katılımcı özellikleri, uygulanan ortam, araştırma modeli, uygulama süresi, değerlendirme araçları ve sonuçlarını analiz ederek sunması açısından, alan yazına katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde kullanılan yöntem ve programlara yönelik olarak yapılan ve ulaşılan araştırmaları farklı kategorilerde analiz ederek sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Araştırmalarda ki katılımcıların özellikleri nelerdir?
2. Araştırmaların yapıldığı ortamlar nelerdir?
3. Araştırmalarda kullanılan değerlendirme araçları nelerdir?

4. Araştırmalarda kullanılan programlar/yöntemler ve etkililikleri nasıldır?
5. Araştırmalarda uygulanan programlar/yöntemlerin uygulama süreleri ne kadardır?
6. Kullanılan araştırma modelleri nelerdir?
7. İzleme ve genelleme çalışmaları yapılmış mıdır?
8. Araştırmaların güvenilirlik çalışmaları yapılmış mıdır?
9. Sosyal geçerlik çalışmaları yapılmış mıdır?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırma alanı, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada araştırma modeli olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmalar için oldukça önemli bilgi kaynaklarıdır ve bu kaynakların etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Doküman incelemesi, araştırılacak konular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin sistematik analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.2. Araştırma Alanı

Araştırma alanı için farklı ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmalar hem yurt dışı hem de Türkiye’de taranmıştır. İlk ölçüt, araştırmaların 2000-2015 yılları arasında, hakemli bir dergide veya ulusal tez merkezinde yayımlanmış olmasıdır. Ek olarak çalışmaların deneysel olması, işitme yetersizliği tanısı almış katılımcılarla yapılması ve sosyal beceri öğretimine ilişkin yöntem ve programları içermesine dikkat edilmiştir. Söz konusu ölçütleri karşılayan 6 yurt dışı çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de yapılan araştırmaların ikisinin doktora tezi olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırma alanını 6 makale ve 2 doktora tezi toplam 8 araştırma oluşturmuştur.

2.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada makalelerinin taranması sürecinde internet üzerinden EBSCO-Host, Ulusal Tez Merkezi, Google ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi elektronik veri tabanları taranmıştır. Araştırma makaleleri taranırken sağır (deaf), işitme yetersizliği (hearing impairment/hearing loss/hard of hearing), sosyal beceriler (social skills), sosyal beceri eğitimi (social skill training/teaching), sosyal etkileşim (social interaction) ve sosyal yeterlilik (social competence) anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Ulaşılan tüm makalelerin başlıkları ve özetleri gözden geçirilerek ölçütleri karşılamayanlar çıkartılmıştır. Yapılan tarama sonucunda yurt dışında ve Türkiye’de işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde kullanılan yöntem ve programların bulunduğu yurt içinde 2, yurt dışında 6 olmak üzere toplam 8 çalışmaya ulaşılabilmektedir. Ulaşılan araştırmaların tamamı sadece sosyal beceri öğretimine odaklanmamış, bazıları akademik becerilere de eğilimlerdir. Bu şekilde olan araştırmalarda çalışmaya dahil edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma alanında ulaşılan araştırmalara numara verilmiştir. Daha sonra araştırmacılar tarafından kategoriler belirlenmiştir. Kategoriler; (a) demografik özellikler (bağımlı ve bağımsız değişken, katılımcılar ve özellikleri, değerlendirme araçları, ortam ve öğretim süresi), (b) yöntem özellikleri (kullanılan araştırma modeli, gözlemciler arası güvenilirlik, uygulama güvenilirliği ve sosyal geçerlik) (c) bulgu özellikleri (izleme ve genelleme bilgileri, program ve yöntemlerin etkililiği) verilerinden oluşmuştur. Belirlenen kategoriler ile ilgili veriler, Tablo 1’de gösterilerek kısa bir analiz yapılmıştır. Tabloda, belirlenen kategorilerle ilgili bilgilere yer verilen on bir sütun bulunmaktadır. Kategorilere ilişkin bilgiler,

tartışma bölümünde ayrıntılı bir şekilde yorumlanarak ilgili araştırmalarla desteklenmiştir. Ayrıca araştırmaya dahil edilen çalışmaların %30'u (3 araştırma) güvenilirliği hesaplamak amacıyla yansız atama yoluyla seçilmiş ve özel eğitim alanında akademik çalışmalar yapan ve sosyal beceri öğretimi konusunda bilgiye sahip bir uzman tarafından okunmuştur. Sonuçlar Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı x 100 formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Güvenirlik % 90 olarak hesaplanmıştır.

3. Bulgular

Araştırmanın belirlenen amaçlarına ulaşabilmek için yapılmış olan doküman analizinin sonuçları bulgular bölümünde verilmektedir. Araştırma kapsamında incelenmiş olan çalışmalar çeşitli kategoriler altında sunulacaktır.

3.1. Demografik Özellikler

3.1.1. Katılımcılar ve özellikleri

İşitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri kazandırmaya ilişkin yapılmış olan araştırmaların katılımcı özelliklerine bakıldığında toplamda 239 kişiyle çalışıldığı görülmektedir. Katılımcıların 148'i işitme yetersizliği, 5'i işitme yetersizliğinin yanı sıra ek bir yetersizliği olan ve 86'sı işitendir. Araştırmaların bazılarında sadece işitme yetersizliği olan bireylerle (Önalın Akfırat, 2004; Alton ve diğ., 2011; Naeini ve diğ., 2013; Raver ve diğ., 2014) çalışılırken bazılarında ise hem işiten hem de işitme yetersizliği olan bireylerle (Suarez, 2000; Kreimeyer, 2000; Avcıoğlu, 2001; McCain ve Antia, 2005) çalışılmış olduğu görülmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi incelenen çalışmalardaki katılımcılar 3-21 yaş aralığındadır. Araştırmalarda katılımcıların yaşlarının farklı şekillerde gruplandırıldığı görülmektedir. Ancak genel olarak çalışmaların 7-13 yaş arasında (Suarez, 2000; Kreimeyer, 2000; Avcıoğlu, 2001; McCain ve Antia, 2005; Önalın Akfırat, 2004; Alton ve diğ., 2011) yoğunlaştığı söylenebilir. Dışarıda kalan araştırmaların katılımcıları 3-5 yaş (Raver ve diğ.,2014) ve 11-21 yaş (Naeini ve diğ., 2013) aralığındadır.

Araştırmalarda tüm katılımcıların cinsiyet bilgilerine ulaşılammaktadır. Araştırmalarda işiten tüm katılımcıların cinsiyetleri belirtilmezken işitme yetersizliği olan katılımcıların cinsiyetleri belirtilmiştir. Ayrıca McCain ve Antia (2005)'nın araştırmalarında katılımcıların cinsiyet bilgilerine yer verilmemiştir. Buna göre, işitme yetersizliği olan katılımcıların 104'ü kadın ve 39'u erkektir. Naeini ve diğ. (2000)'nin yapmış olduğu araştırmada sadece kadın katılımcılara yer verilmiştir.

3.1.2. Ortam ve öğretim süresi

İncelenen araştırmaların tümünde uygulama ortamı olarak okul seçildiği görülmektedir. Araştırmaların uygulama sürelerinin ise değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Ortak yerleştirme modellerinin (Co-enrolled Model) boylamsal olmaları nedeniyle sürelerinin 3 yıl (Kreimeyer ve diğ., 2000; McCain ve Antia, 2005) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. İncelenen araştırmalar arasında bazılarının oturum süreleri ile birlikte toplam oturum süreleri verilirken (Suarez, 2000; Avcıoğlu, 2001; Önalın Akfırat, 2004; Naeini ve diğ., 2013) bazılarında ise haftalık oturum süreleri verilmiş olup (Raver ve diğ., 2014) toplam süre bilgisine ulaşılammıştır. Alton ve diğerleri (2011), 11 hafta ile sadece toplam sürelerini belirtmişlerdir. Buna göre araştırmalarda 1 haftada 5 gün, 3 gün, 1 gün ve 2 haftada bir çalışıldığı görülmektedir. Oturum süreleri 40 dakika (Avcıoğlu, 2001), 60 dakika (Suarez, 2000; Naeini ve diğ., 2013), 90 dakika (Önalın Akfırat, 2004) ve 180 dakika (Raver ve diğ., 2014) olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. İşitme Yetersizliği Olan Bireylere Sosyal Beceri Öğretiminin Uygulandığı Araştırmalar

Kaynak	Bağımlı Değişken (Çalışılan Sosyal Beceri)	Bağımsız Değişken	Katılımcılar ın Cinsiyeti/ Yaşı	Değerlendirme Araçları	İzlem e/ Gene leme	Araştır ma Deseni/ Ortam	Uygula ma Süresi	Sos yal Geç erlilik	Güvenirli k	Etkililik
Suarez, 2000	*Sosyal problem çözme *Özür dileme *Akranlarıyla müzakere etme *Diğerleriyle sorunları önleme *Grup ile etkileşime girme, tanıma, iş birliği yapma ve paylaşma	Sosyal Beceri Eğitim Programı (Social Skills Training Program)	İY: 18 K: 10 E: 8 Y: 9 yaş 1 ay- 13 yaş 6 ay arası İ: 18 Toplam:36	*The Meadow/ Kendall Social Emotional Assessment Inventory for Deaf Student *The Teacher Ratings: Children's Assertive Behavior Scale *The Deaf Students' Self-Ratings: Children's Assertive Behavior Scale *The Cuestionario Sociometrico	(+) (+)	*Öntest- Sontest Kontrol Gruplu Deneyssel Desen *Okul	1.Bölü m: 15 ders 2.Bölü m: 6 defa 1 saatlik seanslar r Toplam :21	(+)	B	Programın etkili olduğu bulunmuştur. Tüm katılımcıların sosyal ve duygusal uyum, sosyal problem çözme becerileri, kendine güven davranışları ve özellikle kişisel problem çözme becerilerinde başarılı olunmuştur.
Kreimeyer, Crooker, Drye, Egbert ve Klein, 2000	*Sınıf arkadaşlarıyla sosyal etkileşim kurma (*Akademik başarıyı arttırma)	Ortak yerleştirme modeli (Co- Enrollment Model)	İY: 7 K: 2 E: 5 Y: 9 -10 İ: 23 Toplam:30	* Stanford Achievement Test	(+) (+)	* AB Modeli ve nicel araştırma yöntemin in birlikte kullanımı *Okul	3 yıl	(-)	- GAG	Modelin işitme yetersizliği olan öğrencilerle işiten öğrenciler arasındaki etkileşimin artmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 1'in devamı

Kaynak	Bağımlı Değişken (Çalışılan Sosyal Beceri)	Bağımsız Değişken	Katılımcılar ın Cinsiyeti/ Yaşı	Değerlendirme Araçları	İzlem e/ Gene lleme	Araştır ma Deseni/ Ortam	Uygula ma Süresi	Sos yal Geç erlilik	Güvenirli k	Etkililik
Avcıoğlu, 2001	*Temel sosyal beceriler *İlişkiyi başlatma ve sürdürme * Grupla bir işi yürütme becerileri	İşbirlikçi Öğrenme Yöntemine Dayalı Olarak Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programı	İY: 9 K: 4 E: 5 Y: 9-12 arası İ: 27 Toplam: 36	*Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği	(+) (+)	*Denekle r Arası Çoklu Yoklama Modeli *Okul	Haftada üç gün 40 dakikal ık 30 oturuml ar	(+)	UG GAG	Programın işitme engelli öğrencilerin sosyal becerileri öğrenmelerinde ve bu becerileri genelleyebilmelerind e etkili olduğu belirlenmiştir.
Önalan Akfırat, 2004	*Kendisini tanıtm *Tanıdığı kişileri başkalarına tanıştırm *Lütfen, teşekkür etme, özür dileme *Öfkesini z arar vermeden ortaya koyma *Kendisiyle alay edildiğinde göz ardı etme *Başkalarıyla iletişim kurarak sorun çözme becerileri	Yaratıcı Drama Yöntemi İle Hazırlanan Sosyal Beceri Eğitimi Programı	İY: 20 K: 10 E: 10 Y: 10-12 arası İ: - Toplam: 20	*Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği	(+) (-)	* Öntest- Sontest Kontrol Gruplu Deneysel Desen *Okul	Haftada bir, her biri 90 dk.dan oluşan 8 oturum	(-)	- - (Kullanılan ölçeğin güvenirliği test edilmiştir.)	Hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının, işitme engelli çocukların, genel olarak sosyal becerilerinin gelişmesinde önemli bir faktör olduğu şeklinde yorumlanmıştır

Tablo 1'in devamı

Kaynak	Bağımlı Değişken (Çalışılan Sosyal Beceri)	Bağımsız Değişken	Katılımcıların Cinsiyeti/ Yaşı	Değerlendirme Araçları	İzlem e/ Geneleme	Araştırma Deseni/ Ortam	Uygulama Süresi	Sosyal Geçerlilik	Güvenirlik	Etkililik
McCain ve Antia, 2005	*Sınıf içi iletişime katılma *Sosyal davranışlar (*Akademik başarı)	Ortak yerleştirme modeli (Co-Enrollment Model)	İY: 5 Cinsiyet: B İY+EY: 5 Y: 9-12 arası İ: 18 Toplam: 28	*Social Skills Rating Scale * Classroom Participation Questionnaire * The Stanford-9 Tests	(+) (+)	*Nicel Araştırma Yöntemi *Gözlem *Okul	3 yıl	(-)	- - (Kullanılan ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir.)	Model, işitme yetersizliği olan öğrencilerde etkili olurken işitme yetersizliğinin yanı sıra ek yetersizliği olan öğrencilerde aynı düzeyde etkili olmamıştır.
Alton, Herman ve Pring, 2011	*İletişimi başlatma *Birisinden bir şey isteme *Sonlandırma	Strategies and Measurable Interaction in Live English' (smiLE Aproach)	İY: 16 K: 7 E: 9 Yaş: 7 yaş 2 ay-11 yaş arası İ: - Toplam: 16	*smiLE yöntemi değerlendirme formu	(+) (+)	*Öntest-Sontest Deneysel Desen *Okul	11 hafta	(-)	- GAG	Programın, iletişim becerilerini geliştirmede bu çalışmada kullanılan ve hedeflenen durumlar içinde etkili olduğu bulunmuştur. Ancak genellenememiştir.
Naeini, Arshadi, Hatamizadeh ve Bakhshi, 2013	*Sosyal yeterlilik algısı (Kendine saygı duymak, arkadaş olmak, birisinin duygularını anlamak)	Sosyal Beceri Öğretim Programı (Social Skills Training Program)	İY: 69 K: 69 E: - Yaş: 11-21 arası İ:- Toplam: 69	* Hearing Impaired Children Self-Image Test	(-) (-)	*Öntest-Sontest Yarı Deneysel Desen *Okul	2 Haftada bir 60 dakikalık 12 oturum	(-)	- GAG	Programın, katılımcıların sosyal yeterlilik algılarının artması üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

Tablo 1'in devamı

Kaynak	Bağımlı Değişken (Çalışılan Sosyal Beceri)	Bağımsız Değişken	Katılımcılar ın Cinsiyeti/ Yaşı	Değerlendirme Araçları	İzlem e/ Gene lleme	Araştır ma Deseni/ Ortam	Uygula ma Süresi	Sos yal Geç erlilik	Güvenirli k	Etkililik
Raver, Bobzien, Richels, Hester ve Anthony, 2014	*Sözel iletişim (yorum yapmak) başlatmak *Sözel sorulara (yorumlara) cevap vermek *Oyunda sıra almak	Sosyal Öyküler	İY: 4 K: 2 E: 2 Y: 3 yaş 6 ay- 5 yıl 3 ay arası İ:- Toplam: 4	* Preschool Language Scale-4 * Peabody Picture Vocabulary Test-III, Form B	(+) (+)	*Dönüşü mlü uygulam alar modeli *Okul	Haftada 5 gün, 3 saat	(+)	UG GAG	Sosyal öykülerin işitme yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerini arttırdığı sonucuna varılmıştır.

İY: İşitme yetersizliği, İ: İşiten, EY: Ek yetersizlik, K: Kız, E: Erkek, Y: Yaş, UG: Uygulama güvenilirliği, GAG: Gözlemciler arası güvenilirlik, B: Belirtilmemiş

3.1.3. Bağımlı ve bağımsız değişkenler

Sosyal beceriler bilindiği üzere oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle incelenen araştırmaların farklı sosyal beceri üzerinde çalışmış olduğu başka bir deyişle bağımlı değişkenlerinin farklı becerileri hedef aldığı görülmektedir. Bu beceriler belli gruplamalara gidilerek sunulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalardan ikisinin akranlarla ilişkili beceriler (Suarez, 2000; Kreimeyer, 2000; Naeini ve diğ., 2013), ikisinin kendini kontrol etme becerileri (Suarez, 2000; Önalın Akfırat, 2004) ve yedisinin atılganlık becerileri (Suarez, 2000; Avcıoğlu, 2001; Önalın Akfırat, 2004; McCain ve Antia, 2005; Alton ve diğ., 2011; Naeini ve diğ., 2013; Raver ve diğ., 2014) hedef alınarak çalışıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

İşitme yetersizliği olan bireylerin sosyal beceri edinebilmeleri için geliştirilmiş olan müdahalelerin çeşitli olduğu ulaşılan araştırmalarda görülmektedir. Bu müdahaleler, programlar, modeller ve yöntemler olarak gruplandırılarak araştırmaların bağımsız değişkenleri analiz edilmişlerdir. Sosyal beceri öğretim programlarına bakıldığında ikisinin sosyal beceri öğretim programı olduğu (Suarez, 2000; Naeini ve diğ., 2013), ikisinin ise bir yonteme dayalı olarak hazırlanan bir sosyal beceri öğretim programı (Avcıoğlu, 2001; Önalın Akfırat, 2004) olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalardan ikisinin bağımsız değişkeninin ortak yerleştirme modeli (Co-enrollment Model) olduğu (Kreimeyer ve diğ., 2000; McCain ve Antia, 2005) ve birinin yaklaşım adı altında geçtiği (Alton ve diğ., 2011) bulgusuna ulaşılmıştır. Ek olarak, bilimsel dayanaklı bir uygulama olan Sosyal Öykülerde bir araştırmada (Raver ve diğ. 2014) kullanılmıştır. Söz konusu programların uygulamalarına ilişkin kısa bilgiler Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Sosyal Beceri Öğretim Programlarına İlişkin Açıklamalar

Programın Adı	Programın Uygulanışı
Sosyal Beceri Öğretim Programı (Suarez, 2000)	Program; eğitime giriş, model olma, rol oynama, geridönüt ve pekiştireç verme, tartışma, ev ödevleri ve genelleme çalışmalarından oluşmaktadır.
İşbirlikçi Öğrenme Yaklaşımı ile Sunulan Sosyal Beceri Öğretim Programı (Avcıoğlu, 2001)	Her bir hedef davranış için 10 etkinlik planlanmıştır. Etkinlikler grup olarak, yüz yüze etkileşime izin veren, rol oynama tekniğinin kullanıldığı 40 dakikalık oturumlardır. Etkinlik sonunda katılımcılar ödüllendirilmektedir. Ayrıca değerlendirme yapılmaktadır.
Co-enrollment Model (Kreimeyer ve diğ., 2000; McCain ve Antia, 2005)	Uygulama, işiten ve işitme yetersizliği olan çocukların bir arada eğitim almalarına dayanmaktadır. Öğrenciler bir çevirmen aracılığı ile iletişim kurmaktadır. İşiten öğrenciler işitme yetersizliği olan akranlarını iletişim kurmak için motive etmektedirler.
Yaratıcı Drama ile Sosyal Beceri Eğitimi Programı (Önalın Akfırat, 2004)	Program, grup etkinliği olarak hazırlanmıştır ve ısınma, oynama, rahatlama ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır.
SmiLE Therapy (Alton ve diğ., 2011)	Program temel iletişim becerilerini kapsayan sekiz modülden oluşmaktadır. Değerlendirme ve uygulamayı takip etmek için hazırlanmış kontrol listeleri bulunmaktadır.
Sosyal Beceri Eğitim Programı (Naeini ve diğ., 2013), Sosyal Öyküler (Raver ve diğ., 2014)	Uygulama, eğitimci tarafından programa ilişkin yapılan kısa bir açıklamayı, daha sonra grup tartışmasını ve rol oynamayı içermektedir. Uygulamada eğitimci tarafından sosyal öykü okunmuş ve öykü hakkında sorular sorulmuştur. Sonra Bay Patates adındaki bir oyuncak ile rol oynama yapılmıştır. Burada sıra alma davranışı çalışılmıştır. Uygulamada eğitimci sözel ipucu ve pekiştireç kullanmıştır.

3.2. Yöntem Özellikleri

3.2.1. Kullanılan araştırma modeli

İncelenen çalışmaların dördünün öntest-sontest deneysel desende (Suarez, 2000; Önalın Akfırat, 2004; Alton ve diğ., 2011; Naeini ve diğ., 2013), ikisi tek denekli araştırma modeli (Avcıoğlu, 2001; Raver ve diğ., 2014) ve ikisinde karma model (Kreimeyer ve diğ., 2000; McCain ve Antia, 2005) kullanılmıştır.

3.2.2. Güvenirlik ve sosyal geçerlilik

Araştırmaya dahil edilen çalışmaların güvenirlik bulgularına iki şekilde bakılmıştır. Bunlar; uygulamacı güvenirliği ve gözlemciler arası güvenirlıktir. İncelenen araştırmaların altısında uygulamacı güvenirliğine ilişkin bir veriye ulaşılamazken (Suarez, 2000; Kreimeyer ve diğ., 2000; Önalın Akfırat, 2004; McCain ve Antia, 2005; Alton ve diğ., 2011; Naeini ve diğ., 2013), iki araştırmada uygulamacı güvenirliğine bakılmıştır (Avcıoğlu, 2001; Raver ve diğ., 2014). Ayrıca araştırmaların beşinde gözlemciler arası güvenirliğe ilişkin bilgiler verilirken (Kreimeyer ve diğ., 2000; Avcıoğlu, 2001; Alton ve diğ., 2011; Naeini ve diğ., 2013; Raver ve diğ., 2014), iki araştırmada (Önalın Akfırat, 2004; McCain ve Antia, 2005) uygulama ve gözlemciler arası güvenirlik verilerine ulaşılamamış ancak kullanılan ölçeğe ilişkin güvenirlik verilerine ulaşılabilmıştır. Bir araştırmada (Suarez, 2000) ise bu bilgi belirtilmemiştir.

Araştırmaların sosyal geçerliliğe ilişkin veri toplama durumlarına bakıldığında üçünde toplandığı (Suarez, 2000; Avcıoğlu, 2001; Raver ve diğ., 2014), ancak beşinde (Kreimeyer ve diğ., 2000; Önalın Akfırat, 2004; McCain ve Antia, 2005; Alton ve diğ., 2011; Naeini ve diğ., 2013) toplanmadığı görölmektedir. Suarez (2000), sosyal geçerlilik verilerini anket yoluyla ebeveyn, öğretmen ve eğitmenlerden; Avcıoğlu (2001), öğretmenlerden ve Raver ve diğerleri (2014), yine anket yoluyla öğretmenlerden ve yardımcı öğretmenlerden toplamışlardır.

3.3. Bulgu Özellikleri

3.3.1. İzleme ve genelleme

İşitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretimini hedef alan ve araştırma kapsamına dahil edilen çalışmaların izleme ve genelleme verilerine ilişkin sunulan bilgiler bazı araştırmalarda ayrıntılı olarak verilmiş ancak bazı araştırmalarda bu konuda ayrıntılı bir veriye ulaşılamamıştır. Ulaşılan araştırmaların yedisinde izleme çalışmasının yapıldığı (Suarez, 2000; Kreimeyer ve diğ., 2000; Avcıoğlu, 2001; Önalın Akfırat, 2004; McCain ve Antia, 2005; Alton ve diğ., 2011; Raver ve diğ., 2014) belirlenmiştir. Ancak araştırmaların birinde ise (Naeini ve diğ., 2013) izleme çalışmalarına ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır.

Araştırmaların altısında genelleme çalışmaları yapılırken (Suarez, 2000; Kreimeyer ve diğ., 2000; Avcıoğlu, 2001; McCain ve Antia, 2005; Alton ve diğ., 2011; Raver ve diğ., 2014), ikisinde yapılmadığı (Önalın Akfırat, 2004; Naeini ve diğ., 2013) görölmüştür. Araştırmaların bazılarında yapılan uygulamanın katılımcılar tarafından genellendiği belirtilmesine rağmen genelleme verilerine ulaşılamamıştır (Suarez, 2000; McCain ve Antia, 2005; Avcıoğlu, 2001). Genelleme çalışmalarının yapıldığı uygulamaların genellikle ortam genellemesi olduğu belirlenmiştir. Sınıf ortamında yapılan uygulamanın okul kantini veya yemekhanesinde genellemesinin yapıldığı görölmüştür.

3.3.2. Etkililik

İncelenen araştırmaların farklı yöntem ve programların etkililiklerini belirlemek amacıyla çalışmalarını yürüttükleri görölmüştür. Sosyal beceri öğretim programına göre müdahaleyi gerçekteşiren araştırmaların sonuçlarına göre, uyguladıkları programlar, işitme yetersizliği olan bireylere hedeflenen becerilerin öğretiminde etkili olduğu bulunmuştur. Suarez (2000), sosyal beceri öğretim programının, kaynaştırma eğitimi içerisindeki işitme yetersizliği olan öğrencilerin sosyal becerilerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre uygulanan müdahale programının katılan tüm

öğrenciler üzerinde hedeflenen becerilerde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Avcıoğlu (2001), işbirlikçi öğrenme yaklaşımına dayalı olarak hazırlanan sosyal beceri öğretim programının, işitme yetersizliği olan öğrencilerin temel sosyal beceriler, ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri ve grupla bir işi yürütme becerilerini öğrenmelerinde ve bu becerileri genelleyebilmelerinde etkililiğini araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda, programın işitme yetersizliği olan öğrencilerin sosyal becerileri öğrenmelerinde ve bu becerileri genelleyebilmelerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Önalın Akfırat (2004), araştırmasında yaratıcı dramının işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, programın “kendini tanıtırma ve teşekkür etme” becerilerini öğrenmede etkili olduğu bulunmuştur. Naeini ve diğerleri (2013) yapmış oldukları çalışma ile işitme yetersizliği olan kadın ergenlerin, algılanan yeterliliklerinde sosyal beceri eğitiminin etkilerini araştırmışlardır. Sosyal beceri öğretim programının, sosyal becerilerin ediniminde ve sosyal ilişkilerin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Ortak Yerleştirme Modeli'nin etkililiğine ilişkin bulgularda bu modelin işitme yetersizliği olan bireylerin sosyal beceri edinmelerinde etkili olduğu görülmektedir. Kreimeyer ve diğ., (2000) modelin işitme yetersizliği olan öğrencilerle işiten öğrenciler arasındaki etkileşimin artmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde; McCain ve Antia (2005) modele ilişkin yapmış oldukları çalışma ile modelin işitme yetersizliği olan öğrencilerde etkili olurken işitme yetersizliğinin yanı sıra ek yetersizliği olan öğrencilerde aynı düzeyde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Alton, Herman ve Pring (2011), “Strategies and Measurable Interaction in Live English- smiLE therapy” yönteminin işitme yetersizliği olan bireylerin sosyal becerilerinin artırılmasında etkililiğini belirlemek amacı ile bir çalışma yapmışlardır. Bu yaklaşım doğal ortamlarda ve durumlarda işitme yetersizliği olan bireylerin başarılı bir şekilde sosyal etkileşimde bulunmasını amaçlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre smiLE terapi ile çalışılan durumlarda, işitme yetersizliği olan bireylerin hedeflenen sosyal becerilerinin artırılmasında etkili olduğu bulunmuştur. Ancak becerilerin genellenmesi için daha kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Raver ve diğerleri (2014) sosyal öykülerin, farklı iki ortamda, işitme yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerine etkilerini araştırdıkları bir çalışma yapmışlardır. Uygulamanın 1. müdahalesinde oyun öncesi bir sosyal öykü okunarak sözel ipucu verilmiş, 2. müdahalede ise sosyal öykü okunmuş, sözel ipucu ve oyun süresince de pekiştirici sağlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, her iki müdahale de etkili bulunmasına rağmen 2. müdahale 1. müdahaleden daha etkili olmuştur. Ayrıca sosyal öykülerin işitme yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerini arttırdığı sonucuna varılmıştır.

İşitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde kullanılan tüm müdahalelerin hedeflenen beceriler üzerinde etkili olduğu yapılan inceleme sonucunda görülmüştür.

4. Tartışma

Bu çalışmada işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde kullanılan 8 araştırma incelenmiş ve çalışma kapsamında belirlenen ölçütlere dayalı olarak analiz edilmiştir. Bu bölümde analizler sonucunda öne çıkan bulgular tartışılacaktır.

Sosyal beceri öğretimini hedef alan araştırmaların katılımcı özellikleri göz önünde bulundurulduğunda çalışmaların çoğunluğunun 7-13 yaş arasındaki çocuklarla yapıldığı dikkat çekmektedir. Sosyal becerilerin öğretilmesine daha erken yaşlarda başlanması gerekliliği göz önünde bulundurularak gelecekte yapılacak olan araştırmaların bu yönde desenlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca incelenen araştırmalardan bir tanesinin 11-21 yaş aralığındaki kadın katılımcılara uygulandığı ve yapılan sosyal beceri öğretim programının sosyal beceri ediniminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum sosyal beceri öğretiminin ilerleyen yaşlarda da mümkün olduğunu göstermektedir. Ancak erken yaşlarda işiten bireylerle etkileşime nadiren giren, özellikle yatılı işitme engelliler okullarında eğitim almış olan ve sosyal becerileri yetersiz çocuklar yetişkin olduklarında genellikle işiten bireyler yerine işitme yetersizliği olan ve işaret dili

kullanan bireylerle etkileşime girmeyi tercih etmektedirler (Kizir, 2013). Bu nedenle yatılı işitme engelliler okullarında yetişen çocukların Bireyselleştirilmiş Eğitim Planlarına sosyal beceri öğretimine ilişkin hedefler konulması gerekmektedir.

Katılımcı özelliklerine bakıldığında sadece bir çalışmada işitme yetersizliği olan bireylerle işitme yetersizliğinin yanı sıra ek bir yetersizliği olan bireylerin bulunduğu katılımcılarla çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sadece işitme yetersizliği olan çocuklarda yöntemin daha etkili olduğu bulunmuştur. Bu bulgudan hareketle işitme yetersizliğinin yanı sıra ek bir yetersizliği olan bireyler için, onların ihtiyaçlarına uygun sosyal beceri öğretim programlarına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

İncelenen araştırmaların tamamında müdahalenin uygulandığı ortamın okul olduğu belirlenmiştir. Sınıf içi etkileşim ve akran etkileşimi için okul ortamının kullanılması gerekebilmektedir. Ancak öğretilen sosyal becerilerin doğal ortamlarda da sergilenmesi beklenmektedir. Yapılandırılmış okul ortamında gerçekleşen bir sosyal beceri öğretiminin, becerinin edinim aşaması için uygun olabileceği ancak özellikle etkileşimi başlatma, sürdürme ve bitirme gibi bazı sosyal becerilerin genellenmesi için farklı ortamlarında kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle işitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretimini hedef alan araştırmaların doğal ortamlarda da yürütülmesi becerilerin genellenmesi ve müdahalenin farklı ortamlarda da etkililiğinin belirlenebilmesi gerekmektedir.

Araştırma kapsamına dahil edilen çalışmaların, süre ve yoğunluk bakımından birbirlerinden farklı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumun hedeflenen sosyal becerilerin sayıları ve müdahalelerin uygulanış biçimiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Örneğin, Ortak Yerleştirme Modelinde etkililiğinin belirlenebilmesi için işiten ve işitme yetersizliği olan çocukların uzun bir zaman diliminde bir arada etkileşim içinde bulunmaları gerekmektedir. Bu modelde olduğu gibi öğretilen becerilerin ediniminden sonra hem kalıcılığı hem de genellemesi izlenebilmektedir.

Bir yöntemin bireyler açısından işlevsel olabilmesi için söz konusu yöntemin sadece araştırma ortamında değil, farklı ortamlarda, farklı zamanlarda, farklı kişiler ve farklı durumlarda da kullanılabilmesi önemlidir (Toper-Korkmaz, 2012). Bu nedenle araştırmacıların bir araştırmayı planlarken izleme ve genelleme çalışmalarına da yer vermeleri gerekmektedir. İncelenen araştırmaların izleme ve genelleme verilerine bakıldığında sadece bir çalışmada izleme, iki çalışmada da genelleme çalışmasının yapılmadığı görülmektedir. Naeini ve diğerlerinin (2013) çalışmalarında herhangi bir izleme veya genelleme bilgisine ulaşılamamıştır. Diğer araştırma ise Önalın Akfırat (2004)'ün çalışmasıdır. Bu araştırma da planlama yapılırken ev ödevlerine dayalı, izleme ve genelleme çalışmalarının programa dahil edildiği belirtilmiştir. Ancak aile katılımının sağlanamaması nedeniyle araştırmada izleme çalışması yapılırken genelleme çalışmalarının yapılmadığı ifade edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen diğer tüm çalışmalarda izleme ve genelleme çalışmalarının yapıldığı görülmüştür.

Çalışmaların sosyal geçerliklerine ilişkin verilere bakıldığında sadece üç çalışmada yapıldığı görülmektedir. Yapılan bir çalışmanın başarısı geçerliliğinin sağlanması ile mümkün olmaktadır. (Vuran ve Sönmez, 2008). Bu nedendir ki gelecekte yapılması planlanan araştırmalarda müdahalenin etkililiğine yönelik olarak sosyal geçerlik verilerinin toplanması tavsiye edilmektedir. Ek olarak güvenilirlik çalışmaları açısından da incelenen araştırmaların sadece birisinde uygulayıcı güvenilirliğine ilişkin bilgi aktarılmış, gözlemciler arası güvenilirlik bilgilerinin ise beş çalışmada verildiği görülmektedir. Buradan hareketle ileriki araştırmalarda uygulayıcı güvenilirliğine ilişkin planlamanın yapılması önerilebilir.

5. Sonuç

Yapılan araştırmaların ışığında işitme yetersizliği olan bireylerin sosyal becerilerde sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların çeşitli öğretim yöntemlerinin uygulanması ile aşılabileceği görülmektedir. Yapılmış olan sınırlı sayıda araştırma, işitme yetersizliği olan bireylere sosyal becerileri öğretmenin gerekliliğini ve her yaşta mümkün olabildiğini göstermektedir. Bu nedenle gelecekte işitme yetersizliği olan bireylere sosyal

beceri öğretimine ilişkin araştırmalar yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Ek olarak bu araştırmaların hem okul hem de eve dayanan bir müdahale olması ve öğretim oturumlarının olabildiğince doğal ortamlarda planlanması gerekmektedir.

6. Öğretmenlere Öneriler

İşitme yetersizliği olan bireylerin eğitimleri, işitme kayıplarının neden olduğu bariyerleri aşmalarına yardımcı olacak nitelikte olması gerekmektedir. Dil ve iletişim alanında yaşadıkları güçlükler ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal becerilerdeki sorunlar öğretmenlerin uygulayacağı eğitimlerle aşılabilecektir. İşitme yetersizliği olan bireylere sosyal beceri öğretiminde öğretmenlere şu önerilerde bulunulabilir:

1. Sosyal beceri öğretimine ilişkin yöntemler konusunda güncel bilgileri takip edilebilir.
2. Öğrencilerin sosyal becerilerdeki ihtiyaçlarını belirleyebilmek için değerlendirme yapılabilir.
3. Yapılacak olan eğitsel planlarda öğrencinin ihtiyacı olan sosyal becerilere yer verilebilir.
4. Öğrenci için uygun sosyal beceri öğretimi yöntemini kullanılabilir.
5. Becerinin öğretiminden sonra kalıcılık ve genelleme çalışmaları yapılabilir.
6. Öğrencinin sosyal becerileri kullanması için fırsatlar yaratılabilir.
7. Sosyal beceri öğretiminin kalıcılığı ve genellemesinin olabilmesi için aile katılımını en üst düzeye çıkarmak gerekebilir.

Kaynakça

- Alton, S. Herman, R. Pring, T. (2011). Developing communication skills in deaf primary school pupils: introducing and evaluating the smile approach. *Child Language Teaching and Therapy*, 27(3), 255-267.
- Avcıoğlu, H. (2001). *İşitme engelli çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinde işbirlikçi öğrenme yöntemi ile sunulan öğretim programının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Barmak, E. (2010). *İşitme engelinin erken tanısının gelişim alanlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Çifci Tekinarslan, İ. (2001). *Zihinsel engelli bireyler için hazırlanan bilişsel süreç yaklaşımına dayalı sosyal beceri öğretiminin etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Eren, S. (2012). *İlköğretim düzeyindeki işitme engelli öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Gerrig, R.J. ve Zimbardo, P. G. (2013). *Psikolojiye giriş: psikoloji ve yaşam*. (19. Baskı) Ankara: Nobel Yayıncılık
- Girgin, C. (2003). *İşitme engelli çocukların eğitimine giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- Gürboğa, C. ve Kargın, T. (2003). İşitme engelli yetişkinlerin farklı ortamlarda kullandıkları iletişim yöntemlerinin/becerilerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36(1-2), 51-54
- Kizir, M. (2013). *İşitme engelinin yanı sıra zihin engeli bulunan gençlerin tercih ettikleri iletişim biçimleri hakkındaki görüşlerinin betimlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Kreimeyer, K. H., Crooker, P., Drye, C., Egbert, V. ve Klein, B. (2000). Academic and social benefits of a co-enrollment model of inclusive education for deaf and hard-of-children with normal hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5, 174-185.
- Marschark, M. (2007). *Raising and educating a deaf child: A comprehensive guide to the choices, controversies, and decisions faced by parents and educators* (2nd Edition). New York: Oxford University.
- McCain, K. G. ve Antia, S. D. (2005). Academic and social status of hearing, deaf, and hard of hearing students participating in a co-enrolled classroom. *Communication Disorders Quarterly*, 27(1), 20-32.

- McIlroy, G. ve Storbeck, C. (2011). Development of deaf identity: an ethnographic study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 16 (4), 494-511
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014-2015). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim. <http://www.meb.gov.tr/>
- Moeller, M. P. (2000). Early intervention and language development in children who are deaf and hard of hearing. *Pediatrics*, 106(3), e43-e43.
- Naeini, T. S., Arshadi, F. K., Hatamizadeh, N. ve Bakhshi, E. (2013). The effect of social skills training on perceived competence of female adolescents with deafness. *Iranian Red Crescent medical journal*, 15(12).
- Nikolarazi, M. (2007). Analyzing the concept of deaf identity. *Hellenic Journal of Psychology*, 4, 185-204
- Nicholas, J. G. ve Geers, A. E. (2006). Effects of early auditory experience on the spoken language of deaf children at 3 years of age. *Ear and Hearing*, 27(3), 286.
- Önalan Akfırat, F. (2004). *Yaratıcı dramanın işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Poyraz-Tüy, S. (1999). *3-6 Yaşındaki işitme engelli ve işiten çocukların sosyal beceri ve problem davranışlar yönünden karşılaştırılmaları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Raver, S. A., Bobzien, J., Richels, C., Hester, P. ve Anthony, N. (2014). Using dyad-specific social stories to increase communicative and social skills of preschoolers with hearing loss in self-contained and inclusive settings. *International Journal of Inclusive Education*, 18(1), 18-35.
- Sazak, E.(2003). *Zihin engelli birey için hazırlanan akran aracılı sosyal beceri öğretim programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- Staten, F.D. (2011). *Examining the influence of the residential school for the deaf experience on deaf identity*. Doktora Dissertation. University of Iowa
- Suarez, M. (2000). Promoting social competence in deaf students: the effect of an intervention program. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5 (4): 323-333
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2008). *Sağlık Hizmetlerinde Okul Sağlığı Kitabı*. Ankara: Yücel Ofset
- Tekin, D. ve Girli, A. (2011). İşitme engeli olan bireyler ve zihin kuramı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 238-249.
- Toper-Korkmaz, Ö. (2012). Basmakalıp (Stereotipik) davranışların azaltılmasında yeni bir strateji: Tepkiyi yarıda kesme ve yönlendirme. *Özel Eğitim Dergisi*, 13(1).
- Tüfekçioğlu, Ü. (1992). *Kaynaştırmadaki işitme engelli çocuklar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tüfekçioğlu, Ü. (2002). İşitme yetersizlikleri (8. Ünite). *Özel eğitim*. (s. 107-120)Der: Süleyman Eripek, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi
- Tüfekçioğlu, Ü.(Ed.) (2005). *İşitme, konuşma ve görme sorunu olan çocukların eğitimi* (3. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2010). *Özürülerin sorun ve beklentileri araştırması*, 2010. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Wauters, L. N. ve Knoors, H. (2008). Social integration of deaf children in inclusive settings. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 13(1), 21-36.
- Vuran, S. ve Sönmez, M. (2008). Sosyal geçerlik kavramı ve türkiye’de özel eğitim alanında yürütülen lisansüstü tezlerde sosyal geçerliğin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 9(1), 55-65.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yoshinaga-Itano, C. (2001). The social-emotional ramifications of universal newborn hearing screening, early identification and intervention of children who are deaf or hard of hearing. *A Sound Foundation Through Early Amplification*.
- Yoshinaga-Itano, C. (2003). From screening to early identification and intervention: discovering predictors to successful outcomes for children with significant hearing loss. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 8(1), 11-30.